

НЯКОЛКО ЛЮБОПИТНИ СВЕДЕНИЯ ОТ ВСЕБЪЛГАРСКИЯ ЛЕТОПИСЕН СБОРНИК „ДЖАГФАР ТАРИХИ“ ОТ 1680 Г.

Автор: Борислав Иванов

Всебългарският летописен сборник „Джагфар тарихи“ („История на Джагфар“), съставен от Бахши Иман през 1680 г., успява да премине през векове на варварско мракобесие и културен геноцид, за да разкрие пред света величието на древната българска държавност в Евразия, за което досега само подозирахме от оскъдни свидетелства в документалните извори. Сборникът оцелява благодарение на жертвоготовността, проявена от поколения достойни личности, в защита на човешкия дух. С автентичните си описания на съдбовни събития от миналото, „Джагфар тарихи“ запълва много бели петна в историческата наука за българите, като изважда от забвение техния значим принос за човешката цивилизация. Тук ще се опитам съвсем накратко да предам само няколко щрихи от информационното богатство, съхранено в безценния летописен сборник.

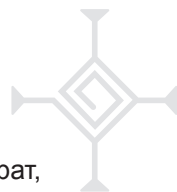
От летописа научаваме, че лелята на българския кан Омуртаг (814 – 831 г.) (Йомирчак в „Джагфар тарихи“) Аря-Услан, която е сестра на неговия баща кан Крум (803 – 814 г.) и дъщеря на дядо му кан Азан Токту (766 – 767 г.), произхожда от известния уруски (руски) род Услан. Омъжена е за владетеля на Черна България Кан-Караджар (787 – 815 г.) и е майка на следващия владетел кан Угър Айдар (815 – 855 г.). По разкази на съвременници, Аря-Услан доживява до 150 годишна възраст. Заради своята мъдрост и благородство Аря-Услан е почитана извънредно много от народа и от многобройните си аристократични потомци. От летописа научаваме също, че майката на кан Крум произхожда от руския род Урус-Алан, което веднага насочва към еквивалентност на родовите имена Урус-Алан и У(ру)с-(А)лан (Услан). Явно излиза, че кан Крум и сестра му Аря-Услан, по майчина линия принадлежат към руския род Урус-Алан. Според летописа, по бащина линия кан Крум води произхода си от царската хуно-българска династия Дуло. Сведенията за руския клон в родословието на кан Крум се допълват от информацията, че неговият украински (анчийски) син Будим предвожда ак-уруси (източни руснаци) и основава административна руска област-тарханство „Ак Урус“ (Източна Русия) в рамките на скитска Черна България (Царска България, Кара-Булгар), а потомците на Будим продължават да

бъдат главни водачи (първи боляри) на украинските (анчийските) християни и езичници, дори след като хазарите откъсват Киевска Русия от Черна България през 858 г. Син на Будим е Азан (Джир-Азан, Ас, Джир-Ас, Дир), очевидно носещ името на пращядо си кан Азан Токту (вж. ст. „Царско име“ от кн. „Поклонници на светлината“). След неуспешно нападение над Константинопол по заповед на хазарския хаган, Джир-Азан първи от киевските велможи приема християнската вяра през 860 г. Син на Джир-Азан е Джун, син на Джун е Борис, който става зет на българския цар Симеон (893 – 927 г.) (наречен в извора Шамгун), като се оженва за една от дъщерите му. Същият Борис взима участие в пратеничеството при арабския халиф, което довежда посолството на ибн-Фадлан във Волжка-България през 922 г. Предполагам, по време на посещението той е предал на арабския халиф послание от тъста си цар Симеон, при когото често пътува в Дунавска България (Улаг-Булгар в летописа), според „Джагфар тарихи“.

Ахмед ибн-Фадлан е секретар на главния посланик Сусан ар-Раси по време на „великото посолство“ в столицата на Волжка България град Болгар, изпратено през 922 г. от багдатския халиф ал-Муктадир (908 – 932 г.) от династията на Абасидите, при волжкобългарския кан Алмиш Джафар (895 – 925 г.) (известен в историята още като Алмус). Ибн-Фадлан описва впечатленията си от официалната визита в прочутата си книга „Записки от Болгар“ („Рисала“). Малко познат факт е, че ибн-Фадлан приема да бъде назначен за духовен глава на българите мюсулмани и заема висшия пост сеид на Волжка България под името менли Бакир. По всичко изглежда, неговите непосредствени записки от посещението на „великото посолство“ са донесени в халифата от завърналата се делегация (вж. фиг. 1 – пристигане на ибн-Фадлан в гр. Болгар). На 16 май 922 г. тържествена церемония в град Болгар провъзгласява исляма за официална държавна религия на Волжка България, което на практика означава, че на висши държавни служби ще се назначават само мюсулмани. Ибн-Фадлан произхожда от прочутия в ислямския свят персийски род Бармак, потомци на будистки жреци от гр. Балх – столица на древната средноазиатска Балхара (Бактрия), а по-късно столица на кушанското царство. Родът Бармак принадлежи към така наречените „хашемиди“, за които се твърди, че са родственици на самия Пророк. Ето защо, представителите от рода Бармак се радват на изключителното покровителство от страна на арабските халифи и заемат най-висши длъжности в ислямската империя. В историята са известни като „везирско семейство на Бармекидите“. През 737 г. българите бурджани от Предкавказието приемат исляма лично от Хамад Бармак, дядо на ибн-Фадлан, който възглавява посолство на халифа в Хазария.

Посолската мисия на халифата през 922 г. съвпада с може би най-смутния период за разпадащата се българска езическа родово-йерархична държавност в Скития, намираща се под управлението на наследниците на Бат-Боян (653 – 683 г.) от рода Дуло. Агресивно нахлуващите универсални книжовни религии Християнство и Ислям разделят верски не само населението, но и представителите на владетелския род Дуло. Новите религии налагат централизирана система на държавно управление, водеща до неизбежно политическо, религиозно и езиково разделение на Скития. Разгромната победа през 895 г., спечелена в съюз с печенегите, от християнска Дунавска България, начело с цар Симеон (893 – 927 г.), над маджарите, водени от тогавашния езически владетел

на Черна България кан Арбат (Арпад, **ЧЪРЪ БЪТЪ** – цар бате – Кроват, Кубрат, Курбат – титла на главния кан на българите), чиято майка е маджарска принцеса, предизвиква грандиозно религиозно и етническо разцепление, съпътствано от масови преселения. Владетелят на зависимата от хазарите Киевска Русия, езичникът Олег (882 – 912 г.) (наречен в летописа Салахби, син на новгородския болярин Ерек), верен съюзник на българите, в съгласие с християнина Джун – глава на украинците и правнук на кан Крум, провежда прохристиянска политика с активната подкрепа на българския цар Симеон от рода Дуло, който му изпраща свещеници и богослужебни книги. През 895 г. киевските мюсюлмани, заедно със своите религиозни водачи, са принудени да се изселят във Волжка България със столица гр. Болгар, където създават ислямска държава. За свой владетел те издигат бившия кан на Черна България Алмиш Джафар (895 – 925 г.) (Алмус) от рода Дуло. Разбитите от цар Симеон през 895 г. маджари на кан Арбат, тогавашен владетел на Черна България (Царска България) и син на кан Алмиш Джафар, също са прогонени от Черна България в аварска Панония, където попадат в лоното на католицизма. В столицата на Черна България град Батавил-Хорисдан, през 912 г. Олег-Салахби се жени за християнката Улджай-Олга от рода Дуло, считана от някои историци за дъщеря на българския княз Владимир-Расате (889 – 893 г.) и племенница на цар Симеон. С този акт очевидно Олег-Салахби възнамерява да се сроди с царския род Дуло и да се обяви за независим от хазарите владетел на обединена християнска държава, включваща Киевска Русия и Черна България. Но още през същата година Олег е изпреварен от хазарското протеже, езичника Игор Лачин (912 – 944 г.) от рода Дуло, който превзема Киев, изгонва прохристиянски настроения Олег, жени се за пленената Улджай-Олга (навярно, за да разчита на подкрепа от цар Симеон, който тогава е първостепенен фактор в Европа) и обявява независима от хазарския хаганат държава Киевска Русия. Съдейки по многократно установената в „Джагфар тарихи“ традиция, жените на скитския владетел да носят името на майчината си народност, майката на Улджай-Олга трябва да е била от славянски (улчийски) произход. Това обстоятелство косвено се потвърждава от славянските имена на най-близките хора около нея – син княз Светослав-Борис (945 – 972 г.), най-доверена прислужница славянка със син Добриня и дъщеря Малка. В Киевска Русия при управлението на княгиня Олга и на нейния син княз Светослав превес взима считаното за „езическо“ неортодоксално Скитско Християнство. Официален Константинопол никога не признава „българската“ Християнска религия на Улджай-Олга, навярно защото тя не се отказва от зороастрийските ценности на Скитското Християнство, вярата на нейния баща княз Владимир Расате. По това време и в Черна България (Царска България) със столица гр. Батавил (или още гр. Хорисдан; дн. гр. Путивль в Украйна) също се възстановява господстващото положение на старата скито-българска религия (култа към конника Сиявуш или Тангри-кан?). Очерталата се реставрация на езическата държавност в Скития в началото на 10 век, застрашава мюсюлманските управници на гр. Болгар – столица на Волжка България, предвождани от правоверния кан Алмиш Джафар. Той е изправен срещу коалиция на езическите сили в Скития, целящи отстраняването му от престола. Разгневени от опитите за насилствена ислямизация, от по-високите данъци за

неверниците и от задължението да свалят шапки пред мюсулманите, срещу кана въстават регионалните князе и голяма част от населението на Волжка България. В историческата памет този смутен период носи названието „война на князете“. Ето защо, „великото посолство“, изпратено от арабския халиф – глава на ислямския свят, демонстрира мощна морална подкрепа за волжко-българските мюсулмани, в много критичен за тях момент. С посолството в Болгар пристигат около пет хиляди изявени духовници, търговци и занаятчии, някои от които завинаги остават в страната. Между тях е и аристократът ибн-Фадлан, родоначалник на цяло съзвездие от забележителни волжко-български духовни водачи и държавници.

Успешното приключване на „войната на князете“ става първата решителна намеса на сеид Ахмед Бакир (ибн-Фадлан) в държавните дела на волжките българи. Докато кан Алмиш Джафар се колебае дали да използва военна сила срещу бунтовниците, защото българските закони строго забраняват „братоубийствените войни“, то сеид Ахмед категорично отсича: „Когато става въпрос за борба за вярата, това не важи“ и изисква от кана да подпише ферман, обявяващ свещена война срещу неверните метежници. Ръководен от амбицията да внедри истинската вяра сред волжките българи, сеид Ахмед Бакир енергично се захваща да изкорени старите им езически навици, поради което си спечелва неприязънта на населението. Той раздава на феодалите от управляващата ислямска върхушка земите на неверниците, забранява обредните песни, знахарството и билколечението като нечестиви дейности.

През 925 г. народното недоволството срещу реформите на сеид Ахмед Бакир избухва в открито въстание с искане за неговото отстраняване, но отново бунтът е потушен от войските на кана. Сеидът (ибн-Фадлан) дори намира за „непристойна“ и забранява любимата на българите епическа поема „Шан кизи дастани“ („Повест за дъщерята на Шан“), написана от Микаил Башу (ок. 820 – 900 г.) през 882 г. С крайните си религиозни позиции, сеид Бакир си навлича ненавистта на един от следващите владетели, кан Микаил Ялкау (930 – 943 г.), син на кан Алмиш Джафар. Кан Микаил Ялкау е привърженик на умерения ислям, съчетан с традиционните български обичаи, може би защото сам носи името на прославения мъдрец Микаил Башу – писателят, поетът, духовният водач, издигнал исляма до господстваща религия в Черна и Волжка България. Много скоро омразата между кана и сеида прераства в непримирима вражда.

Два взаимно отричащи се свята се сблъскват в държавата, в бита и в душевността на българите – мъчително отиващата си езическа епоха и агресивно стремящата се към абсолютна власт универсална религия. Догматичната дързост на сеид Ахмед ибн-Фадлан стига дотам, че той обявява кан Микаил Ялкау за „цар на езичниците“ и призовава да бъде свален от престола. Разярен от поведението на сеида, канът нахлува при него направо в джамията, яздейки на коня, с който токущо се завръща от победоносна война. Ревностният мюсулманин ибн-Фадлан не може да понесе това нечувано богохулство и оскърбление към религията. Той започва да крещи и настоява кана веднага да напусне джамията, а когато канът отказва, ибн-Фадлан си позволява да удари коня му с камшик. Надали нещастният сеид подозира, че в този момент извършва най-тежкото престъпление според българските езически закони – удря

боен кон, а бойните коне са свещени за българите и всяко посегателство срещу тях се наказва със смърт. За оскърбление на коня, по заповед на владетеля хвърлят злощастния сеид Ахмед ибн-Фадлан в тъмница, надяват му конска амуниция (сбруя) и му дават за храна само сено. Скоро след това сеидът умира. Вероятно този трагичен епизод отбелязва една от последните победи на старите езически порядки над новите правоверни закони във Волжка България. Ибн-Фадлан остава в народните сказания с образа на мулла Бакир, заклет враг на крилатия змей Барадж – митичния пазител и символ на Волжка България.

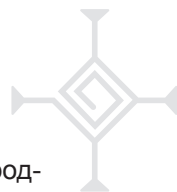
От „Джагфар тарихи“ научаваме, че контактите на държавно равнище между християнска Дунавска България и мюсюлманска Волжка България никога не са прекъсвани. Помнейки общия родов корен с българите от Волга, дунавските българи винаги разчитат на тяхната помощ в трудни за държавата дни (виж. фиг. 2 – карта на Волжка България). Цар Самуил (997 – 1014 г.) сключва военен съюз с Волжка България, потвърден с женитба на дъщеря му Джан-бика (навярно с християнско име Ана) за емира и бъдещ кан Ибрахим (1006 – 1025 г.). В кръвопролитните сражения с армиите на ромейския Константинопол, на страната на цар Самуил участват многобройни волжко-български войски. Синът на цар Самуил, Гаврил Радомир (1014 – 1015 г.) неколккратно посещава Волжка България, за да осигури военна помощ от българските си съплеменници. Една от причините за злодейското убийство на цар Гаврил Радомир са именно подозрения в симпатии към исляма. След неговата смърт волжко-българските войски напускат Дунавска България и това позволява на ромеите окончателно да завладеят страната. Военна подкрепа от Волжка България получават цар Иван Асен I (1190 – 1196 г.), цар Калоян (1196 – 1207 г.) и цар Иван Асен II (1218 – 1241 г.) в победоносните им битки за освобождение и за възстановяване на българската държава.

В края на 12 век дипломатическите представители на Константинопол разпространяват слух навсякъде по света, че българи на Балканите вече няма, тъй като са унищожени след завоюването на Дунавска България от Ромейската империя. Толкова по-голяма била радостта на могъщия волжко-български кан Габдула Челбир (1178 – 1225 г.), когато научава, че дунавските българи не само не са изчезнали, но между тях се намират трима български принца, наследници на царската династия от Първото българско царство. Кан Челбир установява връзка с тримата български престолонаследници чрез болярина Улаг-Чишма, син на Чишма (на някои места името се среща като Шешма). Волжките българи знаят Дунавска България под името Улаг-Булгар или Улаг-Бурджан, защото Улаг (на някои места се среща и като Улак) или Влахия, през Средновековието винаги е била неразделна част от българската държава на Балканите. Освен от етнонима „влахи“, означаващ говорещи латинско наречие хора, каквито са потомците на скитите готи-гети-даки, името Влахия би могло да се изведе и от „влъхви“, синоним на „зороастрийци“ през Средновековието, което пък веднага кореспондира с името на град Балх, столица на средноазиатска Балхара (Бактрия), родината на Зороастризма. В историята е известно, че кавханският род на „стария кавхан“ Шишман, дядо на цар Самуил (997 – 1014 г.), от векове се разпорежда в Македония и Влахия, две от обширните области на средновековното Българското царство (вж. ст. „Царско име“ от кн. „Поклонници на светлината“).

От протоколна гледна точка изглежда напълно логично, точно Улаг-Чишма (Улаг-Шишман), потомъкът на кавханския род, да представи пред волжко-българския владетел Челбир наследниците на дунавско-българските царе от рода Дуло. И наистина, през 1184 г. Шишман придружава един от принцовете на име Боян в гр. Буляр, тогава столица на Волжка България, където Боян е приет с почести лично от кан Челбир. Но името Боян във волжко-българска транскрипция съответства на християнското име Йоан, употребявано в династичен смисъл за „втория по ред принц в йерархията на престолонаследниците“ (вж. ст. „Царско име“ от кн. „Поклонници на светлината“). Което означава, че една година преди избухване на освободителното въстание начело с братята Асен, Петър и Калоян в Дунавска България, вторият по старшинство от братята Йоан Асен (Иван Асен) посещава владетеля на Волжка България. „Джагфар тарихи“ изяснява целта на визитата – договаряне на военна помощ за подготвяното въстание срещу ромеите. Кан Челбир отпуска на братята-принцове отряд от 800 въоръжени войни в подкрепа на предстоящите сражения с поробителите от Константинопол. Начело на това елитно войсково подразделение застава Шишман, явно готвен за кавхан (везир) на новата българска държава. Според общоприетото правило в такива случаи, за заложник (гарант на договора) във Волжка България остава синът на Шишман, Кабан, който в знак на уважение е трябвало да приеме мюсюлманската вяра. За благородния баща на Иван Асен, в летописа се споменава само, че също като бащата на цар Самуил носи името Халиб, означаващо „победител“. Наистина баща на цар Самуил е комит Никола с християнско име произлизащо от думата „нике“ – „победа“ на гръцки език. Така че няма причини да се съмняваме, че бащата на Иван Асен също се е казвал Никола, и че е легитимен потомък на българските царе от рода Дуло, защото в противен случай неговите синове нямаше да получат всеобщо международно признание за законни наследници на царската власт в Дунавска България.

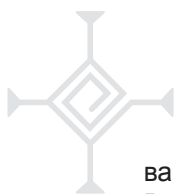
Както е добре известно, въстанието избухва на 26 октомври 1185 г. в град Търново и след многобройни тежки сражения с имперските войски, завършва със създаване на така нареченото Второ Българско царство на Балканите. За да бъде спазена българската традиция за реда при наследяване на трона, най-възрастният от братята е коронясан под име, недвусмислено указващо старшинство сред синовете престолонаследници – Петър (цар Петър IV (1185 – 1197 г.)) (наричан още Славопетър и Калопетър), а иначе кръщелното му име е било Теодор (вж. ст. „Царско име“ от кн. „Поклонници на светлината“). Напълно естествено, Цар Петър IV разполага резиденцията си в старата българска столица Преслав. Вторият по възраст брат с кръщелно име Йоан (цар Иван Асен I (1190 – 1196 г.)), известен повече с „народното“ си (нехристиянско) име Асен (други негови прозвища са Булгуня, Белгун), заема длъжността на втори владетел (съвладетел) под името Йоан, указващо мястото му на втори престолонаследник. За своя столица той избира Търново. Според мен, не случайно, точно древното българско царско име Асен се налага като династично име на следващите търновски царе от родословието на цар Иван Асен I. Защото името Асен (Асян, Ясен) е равнозначно на други известни в българската история царски имена – Азан, Саин, Сабин, Званица, Сабанша, Пресиян, и означава

„сияен“ (или „пресияен“) – едно от отличителните имена, давани на първородния син на българския владетел. Засега историята мълчи, дали царствената символика на името Асен е приписана по рождение на втория брат Йоан и дали тримата братя-принцове не са от майки с различен социален произход. Напълно възможно е, имената Калопетър и Калоян (Кало-Йоан) да следват от българската дума „кала“ – съпруга, невеста, насочвайки към различни съпруги на баща им Никола. Като спазват владетелската традиция с имената Петър и Йоан, водачите на въстанието всячески се стремят да демонстрират пълна приемственост от царете на Първото българско царство, за да се провъзгласят за законни продължители на българската държавност. След предателското убийство на първите двама братя-царе, короната слага третият брат – цар Калоян (1196 – 1207 г.) (с рождено име Йоан, Йоаница), който също загива от ръката на убиец. Няма съмнение, че дръзвайки да се изправят срещу армиите и срещу наемните убийци на Рим и на Константинопол, тримата братя-царе вече са избрали саможертвата като необходим залог за освобождение на България от робството. А че те действително са потомци от царски род, директно потвърждава папа Инокентий III (1198 – 1216 г.) в посланието си до маджарския крал Емерих – „.....напоследък двама братя, сиреч Петър и Йоаница, произхождащи от рода на предишните царе, започнаха не толкова да завземат, колкото да възвръщат земята на своите бащи....“. Според „Джагфар тарихи“ цар Калоян бил отровен от византийски попове („румски папази“ в оригинала) по време на обсадата на гр. Солун. Навярно защото сключил уния между България и Римската църква зад гърба на византийската църква, а освен това разчитал на многобройна конница от кумани мюсулмани, на които дори бил обещал да приеме исляма, срещу оказваната от тях военна подкрепа.

„Джагфар тарихи“ съобщава и за десет годишното изгнаничество на Иван Асен II (цар Иван Асен II (1218 – 1241 г.)), най-големия син на цар Иван Асен I. Иван Асен II е принуден да имигрира през 1207 г. в столицата на Киевска Русия град Киев (Бащу), след убийството на чичо му цар Калоян, за да се спаси от репресиите на превратаджиите. По същото време във Волжка България пристигат много политически бежанци от Дунавска България, прогонени от режима на узурпатора цар Борил (1207 – 1218 г.), измежду които и друг български принц, наречен в летописа Улаг-Азан. По съзвучие на имената, предполгам, че става въпрос за Александър (Алек-сандър) – втория син на цар Иван Асен I. От историята се знае, че когато настъпва благоприятна вътрешно-политическа и международна обстановка, Иван Асен II и брат му Александър се завръщат в България с отряд от руски наемници (със сигурност отрядът е включвал и наемници от Волжка България). Не след дълго, Иван Асен II влиза триумфално в столицата Търново, където е коронясан за цар на България, а узурпаторът Борил (сестрин син на цар Калоян) е ослепен. Александър получава титлата севастократор и се отличава при отблъскване на едно маджарско нашествие през 1232 г.

Летописът съобщава за наличието на голям брой бежанци от Дунавска България във Волжка България в началото на 13 век. Там те имат свои християнски църкви и гробища. При управлението на кан Мир-Гази (1225 – 1229 г.) е сформиран военен отряд състоящ се само от дунавски българи, който участ-

ва в сражения заедно с волжко-българските войски. А охраната на царете от Второто Българско царство се състои от кумани, гагаузи и печенегни. Някои от тях изповядват исляма с разрешение на царете. Начело на тази царска охрана неизменно стоят представители от куманския аристократически род Тертер (името се среща в летописа също във вида Типтяр или Типтар), тясно свързан с Волжка България, покръстени и заселени като боляри в Дунавска България още в средата на 12 век по време на ромейското владичество. От „Джагфар тарихи“ научаваме, че през 1235 г. Торна Типтяр (Торна Тертер; Торна е Търново в летописа) от рода Тертер е изпратен от българския цар Иван Асен II в тогавашната столица на Волжка България град Буляр с посланическа мисия при кан Алтънбек (1230 – 1236 г.). В последствие там той приема исляма, назначен е за управител (валия) на крепост и в летописа се споменава неколккратно под името Арслан Тертер. Заедно с дипломатическите послания Арслан Тертер занася във Волжка България списък на българските владетели от Първото Българско царство. Благодарение на информацията от този историографски документ, в „Джагфар тарихи“ постъпват много неизвестни данни за българската история, изгубени или унищожени на територията на днешна България. Наследниците на рода Тертер продължават да защитават българската държава в най-смутните години от края на 13 век и началото на 14 век, изпълнени с татарски нашествия, селски въстания и политически катаклизми. Могъщият болярин Георги Тертер (1280 – 1292 г.) поставя началото на нова царска династия, избран за цар от българската аристокрация, защото е считан за „най-забележителния мъж сред българите“, способен да обедини силите на държавата срещу върхлетелите я беди. Синът му цар Светослав Тертер (Теодор Светослав) (1300 – 1321 г.) и неговият син цар Георги II Тертер (1321 – 1322 г.) са следващите царе от Тертеровата династия (вж. фиг. 3 – сребърна монета на цар Светослав Тертер).

Предстои науката да оцени по достойнство информационната значимост на съкровищницата на българската памет „Джагфар тарихи“. А за нас остава убеждението, че многобройните летописни свидетелства от далечното минало, предоставени от сборника, ще послужат за откриване на много неизвестни страници от българската история, както и от историята на скитските народи.

Снимка 1. Пристигане на Ибн Фадлан в Болгар

Снимка 2. Карта на Волжка България

Снимка 3. Сребърна монета на цар Светослав Тертер 1300 – 1321 г.